

Нурмаганбетова Бегзат Кошеровна

«Қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.к.

Капанова Шолпан Аманжоловна

«Қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы

КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

Инновациялық даму деңгейін бағалау және компаниялардың қаржылық әлеуетін ұлғайту үшін олардың инновациялық дамуын қаржыландыруға әсер ететін негізгі шарттар мен факторларды айқындау қажет. Жалпы түрде фактормен (лат. factor-жасау, жасау) қандай да бір үдерістің әсер ету күшін, оның сипатын немесе жекелеген ерекшеліктерін анықтайтын түсіну керек.

Қазіргі экономикалық сөздік «фактор» ұғымы экономикалық үдеріске және осы үдерістің нәтижесіне әсер ететін себеп, параметр, жағдай, көрсеткіш ретінде анықталады. Диссертацияда компаниялардың инновациялық дамуының қаржылық әлеуетіне әсер ететін және қалыптастыратын факторлар деп осы әлеуетті күшейту себептері мен шарттары түсініледі.

Компаниялардың инновациялық дамуының қаржылық әлеуетін бағалау және оның өсу жолдарын анықтай отырып, ең алдымен, инновациялық дамуға әсер ететін және әлемдік тәжірибеде пайдаланылатын факторларды айқындау және талдау қажет. Бұған келесілерді жатқызуға болады:

- жүргізіліп жатқан экономикалық және қаржылық саясаттың тиімділігі;
- шаруашылық жүргізуші субъектінің инвестициялық және инновациялық тартымдылығы;
- алдыңғы қатарлы қаржы институттарының даму дәрежесі (банктік, инвестициялық, сауда, сақтандыру);
- қолданыстағы салық салу жүйесінің қағидалары;
- инвестициялық-инновациялық жобаның тәуекел дәрежесі;
- сыртқы және ішкі инвестицияларды тарту үшін жағдайлар;

- компаниялардың инновациялық қызметін қаржыландыруға мемлекеттік қолдау көрсетудің шарттары мен болуы;
- нормативтік-заңдылық шарттары,
- кәсіпорындардың пайдалылығы мен табыстылығы, бюджеттің кірістілігі және басқалар.

Осы тұрғыдан алғанда, компаниялардың инновациялық дамуына және олардың қаржылық әлеуетіне әсер ететін факторлардың иерархиясын жаһандық, елдік және корпоративтік факторлардың өзара байланысты жүйесі ретінде қарастырған жөн. Әлемнің жетекші елдерінің инновациялық дамуын талдау компаниялардың инновациялық даму шарттары мен олардың инновациялық әлеуетін айқындайтын мынадай жаһандық трендтерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- кірістілік және қаржылық тәуекелдер тұрғысынан инвестициялаудың неғұрлым қаржылық тартымды саласы ретінде инновациялық секторды айқындау. Капиталдандыру және табыстылық жөніндегі әлемдік рейтингке топ - 10 акцияға қаржы ресурстарын орналастырудың іргелі тұрақты және тиімді бағыттары ретінде жаһандық инвесторлар айқындайтын осы сектордың компаниялары ғана енгізілді. Алтыншы технологиялық тәртіптің өзегі инновациялық секторды мемлекеттік экономика және тұрақты экономикалық даму пирамидасының шыңы ретінде елестетуге болады. Бұл сектор экономикалық дамудың драйвері болып табылады, оның қажеттілігі басқа салалармен стратегиялық өзара іс-қимыл үшін айқындаушы болып табылады. Жоғары технологиялық сектордың қаржы ағындары мен қаржы ресурстары-бұл компаниялардың инновациялық дамуының қаржылық әлеуетін қалыптастырудың негізі болып табылатын әлеуетті қаржы ресурстары;

- инновациялық экономика теориясындағы парадигмадан тауарлар мен қызметтерді тұтынушылар мен өндірушілер арасындағы қатынастарды қалыптастыру кезінде қажеттілікке айналады, нарықтық қатынастардың шешуші факторына, мемлекеттер мен компаниялардың бәсекеге қабілеттілігінің негізіне айналады;

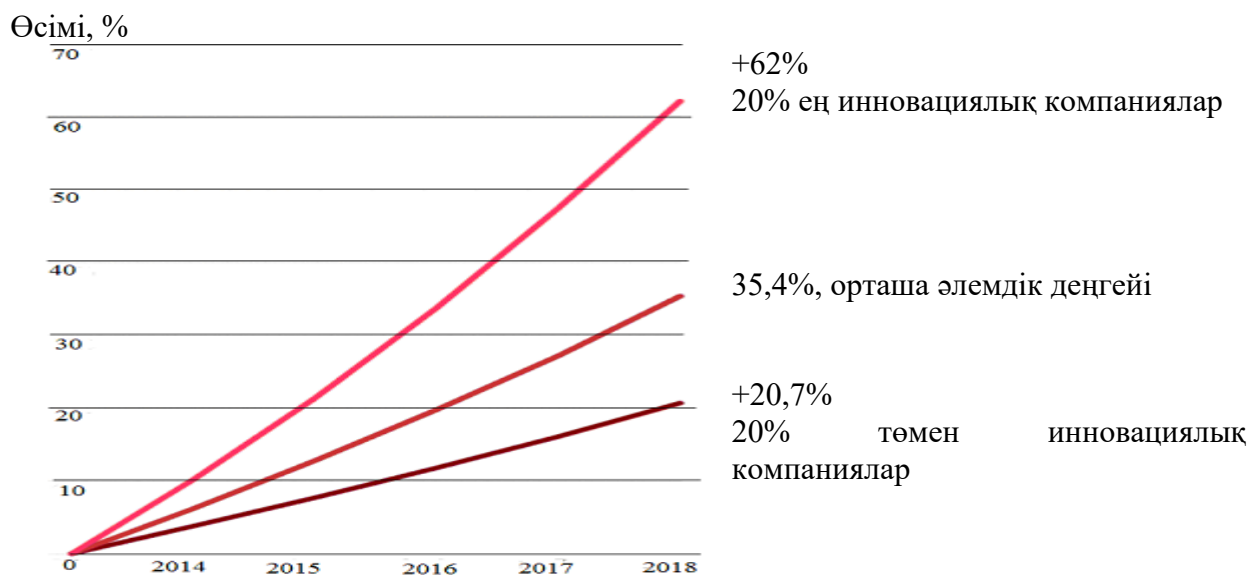
- инновациялық құрамдас бөлік тұтынушылардың жоғары сапалы тауарлар мен қызметтерге сұранысын қалыптастыру базасына айналады;

- әлемдік экономикадағы жаһандану үдерістерін күшейту, еркін қаржы ресурстарын жоғары табысты инновациялық жобаларға қайта бөлумен қатар жүреді;

- революциялық инновациялардың ұлғаюы қандай да бір өнім мен қызметке немесе қызмет түріне қатысты бәсекелестік ортаны түбегейлі өзгертеді, жаңа тауарлар мен қызметтердің жарылыса өсуінің көзі болып табылады;

- ұлттық экономикалардың энергоресурстарға тәуелділігінің жалғасуына қарамастан, Energy «20-20-20» стратегиясы негізінде инновациялық салалар жағына құрылымдық теңгерімнің өзгеру үрдісі қалыптасуда.

Компанияның ұзақ мерзімді өсуінің және олардың инновациялық қызметінің өзара байланысы 1-суретте көрсетілген.

Сурет 1. Компаниялардың инновациялық қызметімен ұзақ мерзімді өсуінің өзара байланысы

Е с к е р т у – ЕҮ зерттеуінің негізінде авторлармен салынған

Шет елдерде инновациялық қызметті қолдау әдетте экономика мен технологияларды дамытудың ұлттық ұзақ мерзімді және орта мерзімді стратегияларына сәйкес жүзеге асырылады. Олар дамудың басым бағыттарын, қаржыландыру тетіктерін және инновациялық дамуға бөлінетін қаржы

ресурстарының көлемін айқындайды. Мұндай стратегиялардың Жапония, Германия, АҚШ, Қытай, Ұлыбритания, Бразилия мен Үндістан және инновациялар, инновациялық даму саласындағы басқа да көшбасшы елдері бар (1-кесте) [1].

Шетелдердегі компаниялардың инновациялық дамуын қаржыландырудың негізгі факторларына мыналар жатады:

- бюджеттік ресурстарды венчурлік қорлардың жарғылық капиталдарына және компаниялардың инновациялық дамуын жүзеге асыруға қатысатын басқа да мамандандырылған қаржылық құрылымдарға инвестициялау;

- инновациялық қызметті жүзеге асыратын компанияларға салық жеңілдіктерін беру;

- инновациялық-белсенді компанияларға мемлекеттік несиелер мен кепілдіктерді (сақтандыру) жеңілдікпен беру;

- инновациялық тауарлар мен қызметтерді сатып алу бойынша мақсатты мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру;

- технопарктерді, бизнес-инкубаторларды және инновациялық дамудың басқа да объектілерін қаржыландыру.

Компаниялардың инновациялық дамуының, олардың инновациялық қаржылық әлеуетін арттырудың ұқсас факторлары экономикаға да тән. Компаниялардың инновациялық дамуын қаржыландырудың және олардың қаржылық әлеуетін арттырудың негізгі факторларына мыналар жатады:

Кесте 1

Әлемнің дамыған елдерінде инновациялық дамуды қолдаудың шаралары мен тәсілдері

№ р/р	Қолдау шаралары	Мемлекеттер
1	Бизнес құрылымдарымен және ғылыми институттармен бірлескен кәсіпорындарды құру кезінде қаржылық қолдау	АҚШ, Германия, Швеция, Дания, Ұлыбритания
2	Шағын және орта бизнесті инновациялық технологияларды пайдалануға ынталандыру	АҚШ, ҚХР, Франция, Ұлыбритания
3	Технопарктер ментехнологиялық инкубаторларды дамытуды қаржылық қолдау	Дания, Германия, Үндістан, Швеция, ҚХР

4	Инновациялық өндірістерді тікелей қаржылық қамтамасыз ету тәсілдерін әзірлеу және іске асыру (гранттар, жеңілдікті шарттармен қарыздар)	Ұлыбритания, Германия, Франция, Үндістан, ҚХР, Дания, Норвегия, АҚШ
5	Инновациялық саладағы венчурлік қорлар мен компанияларға қаржылық қолдау	Норвегия, Германия, Үндістан, Швеция
6	Инновациялық компанияларды салықтық ынталандыру жүйесі	Норвегия, Франция, Германия, Испания
7	Компаниялардың инновациялық дамуын венчурлік қаржыландыру	Ұлыбритания, АҚШ, Германия, Норвегия,
Ескерту- зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде авторлар әзірлеген		

- компаниялардың инновациялық қызметінің бастапқы, дайындық сатыларындағы қаржылық көмек; осы тетік ішінара шағын инновациялық кәсіпорындарды қолдаудың бюджеттік бағдарламаларында пайдаланылады;

- жеке-мемлекеттік әріптестік қағидаттарында инновациялық даму саясатын, сондай-ақ осындай альянстардың, қауымдастықтардың және компаниялардың қызметін қаржылық қолдау тетіктерін әзірлеуге және іске асыруға инновациялық компаниялар мен жеке бизнестің қатысу тетіктерін қалыптастыру.

Төмендегі берілген 2-кесте бойынша Қазақстан мен шетелдік компаниялардың инновациялық белсенділігін салыстырмалы түрде қарастыруға болады.

Кесте 2

Қазақстан мен шетелдік компаниялардың инновациялық белсенділігін салыстыру

№ р/р	Көрсеткіштер	Қазақстан	Германия	Швеция	Италия	Финляндия
1	Технологиялық инновацияларды жүзеге асыратын компаниялардың өнеркәсіптегі және қызметтер саласындағы компаниялардың жалпы санынан үлесі	9,7	60,9	36,3	44,8	46,8
2	Компаниялардың өнеркәсіп өнімінің жалпы көлеміндегі	0,5	7,1	18,7	27,2	-

	инновациялық өнеркәсіп өнімінің үлесі					
Е с к е р т у- кесте 2018 жылғы компаниялардың инновациялық қызметінің индикаторлары негізінде авторлар әзірлеген						

Компаниялардың ең инновациялық қызметінің жоғары белгісіздік тәуекелі инновациялық жобалардың өзін-өзі ақтау мерзімдерінің ұлғаюына және талап етілетін кірістіліктің ұлғаюына алып келеді (3-кесте).

Кесте 3

Компания инновациясын қаржыландыру көздері мен өлшемдері

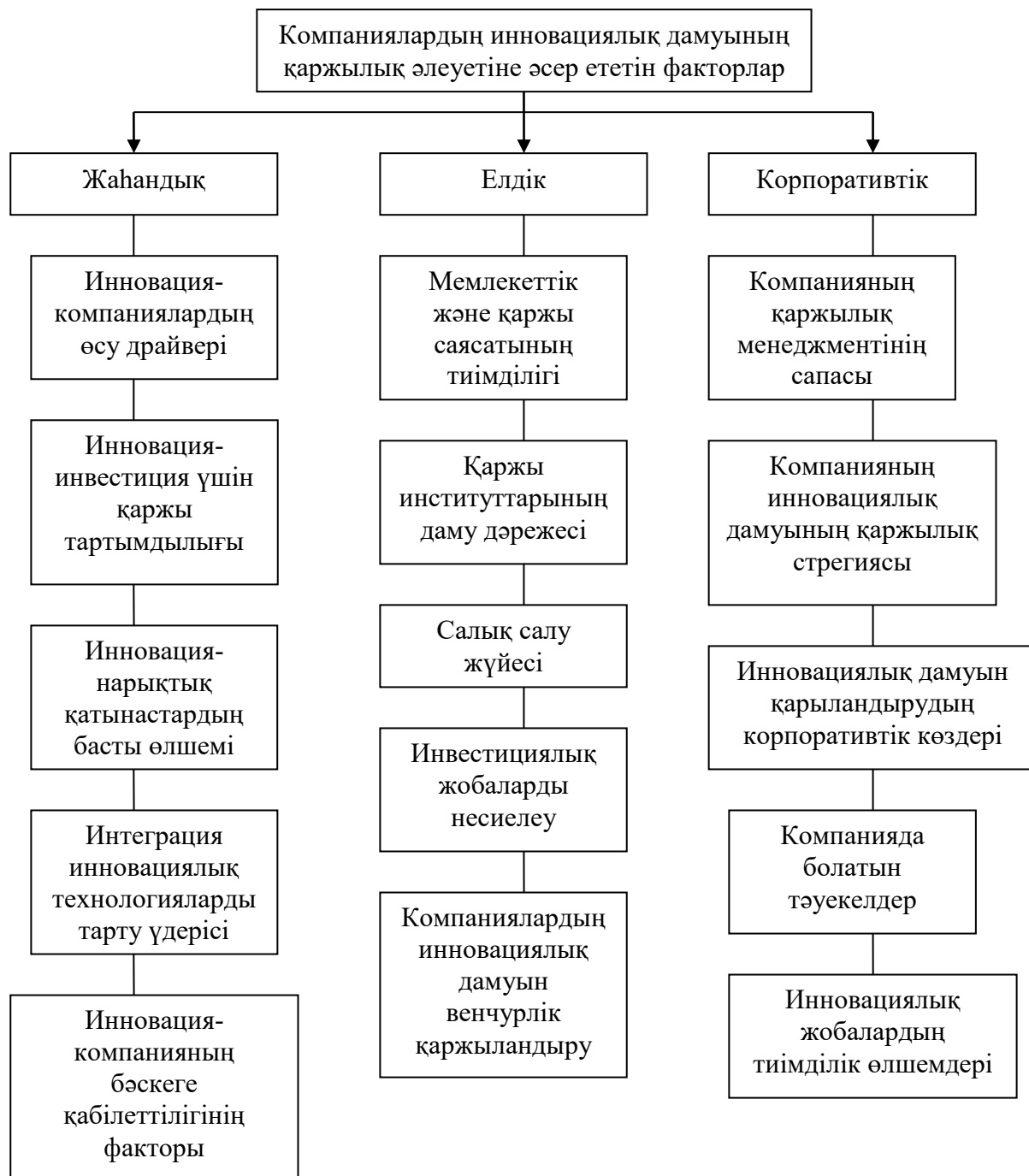
Қаржыландыру көздері	Қаржыландыру өлшемдері		
	Талап етілетін табыстылық	Инвестициялау мерзімі	Негізгі қаржыландыру құралдары
Бизнес-қолдаушылар Мемлекеттік қорлар	>40%	3-7 жыл	Жеке ақша қаражаттары, мемлекеттік мақсатты бағдарламалар
Венчурлік қорлар	30-40%	3-5 жыл	Венчурлі капитал
Тікелей инвестициялау қорлары Банктік несиелеу	20-30%	1-2 жыл	Венчурлік капитал, қор қаражаттары, банк несиелері
Перспективалық зерттеу қорлары Акцияларды эмиссиялау (IPO)	10-20%	1-2 жыл	Қор қаражаттары, меншікті капитал
Е с к е р т у- зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде авторлар әзірлеген			

Инновациялық-белсенді компаниялар, инновациялық даму саласындағы көшбасшылар келесі ерекшеліктерімен нақты сипатталады:

- мақсатты инновациялық қызмет;
- инновациялық дамудың нақты стратегиясы;
- инновацияны басқаруды бизнестің маңызды функциясы ретінде қарастырады және компаниядағы нақты құрылымдалған инновациялық үдеріске ие;
- құрылымында инновациялық тауарларды сатудан түсетін табыстың жоғары үлесі болады.

Зерттеулер көрсеткендей, жетекші шетелдік және отандық компаниялардың қаржылық нәтижелері айтарлықтай дәрежеде, олардың

инновациялық даму стратегиясымен және ең алдымен қаржылық құрамдастырылуымен анықталады.

Сурет 2. Компаниялардың инновациялық дамуының қаржылық әлеуетіне әсер ететін факторлар жүйесі

Е с к е р т у- сурет автормен салынған

Компаниялардың қаржылық стратегиясы компаниялардың инновациялық дамуының қаржылық әлеуетін арттыру, оларды капиталдандырудың тұрақты өсуі, ұлттық және халықаралық нарықтарда бәсекелестік ұстанымдарды

күшейту мақсатында қаржылық салымдардың неғұрлым тиімді нысандарын таңдаудан және іске асырудан тұрады.

Компаниялардың қаржылық стратегиясы оларды дамытудың ұзақ мерзімді мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған, олардың ұзақ мерзімді инвестициялық саясатына сәйкес жүзеге асырылады.

Осылайша, компаниялардың инновациялық даму әлеуетіне әсер ететін факторларды зерттеу негізінде жаһандық, отандық, корпоративтік факторларды қамтитын олардың жүйесі қалыптасқандығын 2 –ші суреттен көруге болады.

Бұл ретте осы факторлық жүйені қаржыландыруда компаниялардың инновациялық дамуының мемлекеттік қаржылық саясаты шешуші рөл атқарады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Официальный сайт международной компании ЕУ
<http://www.eu.com/ru/ru/issues/driving-growth> дата обращения (25.12.2016)
2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность./ Д.И. Кокурин.-М.; Экзамен, 2011.– С. 111